

Journal of Economy Culture and Society

E-ISSN: 2645-8772

Derleme / Review

İnsan Sonrası Kurguda Tüketim Olgusunun Önemi ve Tüketime Bakışı Cesur Yeni Dünya Romanı Üzerinden Okumak

The Importance of the Consumption Phenomenon in Posthuman Fiction and Its Perspective on Consumption as Depicted in the Novel Brave New World

Ömer TORLAK¹

¹Prof Dr., İstanbul Ticaret Üniversitesi İşletme Fakültesi, İşletme Bölümü, İstanbul, Türkiye

ORCID: Ö.T. 0000-0002-8927-5355

Corresponding author:

Ömer TORLAK
İstanbul Ticaret Üniversitesi İşletme Fakültesi,
İşletme Bölümü, İstanbul, Türkiye
E-mail: otorlak@ticaret.edu.tr

Submitted: 05.01.2021

Revision Requested: 21.09.2021

Last Revision Received: 29.09.2021

Accepted: 19.10.2021

Published Online: 18.03.2022

Citation: Torlak, O. (2022). İnsan sonrası kurguda tüketim olgusunun önemi ve tüketime bakışı Cesur Yeni Dünya romanı üzerinden okumak. *Journal of Economy Culture and Society*, 65, 429-449.
<https://doi.org/10.26650/JECS2021-854216>

ÖZ

İnsan eylem ve ilişkilerinin diğer canlılar ile çevreye olan etkilerinden yola çıkılarak insan sonrasına ilişkin yine insan tarafından kurgu, düşünce ve zihinsel çabaların varlığı inkâr edilemez. Bu tür çabaların bir kısmı insanda var olan araştırma merakı ve gelişime açıklık özellikleri ile açıklanabilirken bir kısmı ise iyi niyetli çabaların ötesine geçebilmektedir. İnsan sonrası, diğer pek çok alan için olduğu gibi edebiyatın ilgi alanından da uzak olmamıştır. Bu çalışmada bir roman üzerinden insan sonrası kurguda önemli bir boyut olarak tüketim olgusunun destekleyici rolü ele alınmıştır. Sosyal ve ekonomik şartları dikkate alındığında, tüketime bakış açısının oldukça muhafazakâr sayılabilecek bir dönemde yazılmış olan Cesur Yeni Dünya romanında, tüketim değerleri ile tüketici davranışlarının insan sonrası kurgu için çok önemli ipuçları olarak kullanıldığı görülmüştür. İnsan sonrası kurgusunun insanının önemli özelliklerinden birinin daha fazla tüketerek sorgulamadan uzaklaşması olduğu düşüncesinin romanda oldukça başarılı bir şekilde işlendiği ortaya konulmuştur. Diğer taraftan, insan sonrası kurguda tüketimin önemli bir unsur olarak kullanıldığı ve gerçek hayatta da bunun fazlasıyla karşılık bulduğu ifade edilebilir. Bu hususlar çalışma konusu romanın bu bağlamdaki kurgusunun ve yazarının öngörüsünün gücünü ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Tüketim, İnsan sonrası kurgu, Roman, Romanda tüketim olgusu

ABSTRACT

Based on the effects of human actions and relationships on other living things and the environment, the existence of fiction, thought, and mental efforts cannot be ignored. While some of these efforts can be explained through research on the development features in humans, some of them go beyond well-intentioned efforts. Posthuman fiction is not far from the

area of interest of literature as many other fields. This study explores the supportive role of the phenomenon of consumption as an important dimension in posthuman fiction through a novel. Consumption values and consumer behaviors are used as very important clues for posthuman fiction in the novel *Brave New World*, which was written in a period that can be regarded as quite conservative. The findings reveal that the idea that one of the most important characteristics of posthuman fiction is to consume more and avoid questioning is well illustrated in the novel. Notably, consumption is also used as an important element in posthuman fiction, and this is a true reflection of real life. These findings demonstrate the role fiction plays in the novel and the authors' anticipation.

Keywords: Consumption, posthuman fiction, Novel, Phenomenon of consumption in novel

EXTENDED ABSTRACT

This study examines the consumption phenomenon, which is one of the prominent contexts of posthuman fiction, as illustrated in the *Brave New World* novel. The novel has been acknowledged as one of the important novels in posthuman fiction. Since consumption is among the necessities of sustaining human life, it is clear that it is also a non-negligible situation in posthuman fiction. The study also explores how predictions about changes in consumption among people who cannot avoid consumption actions are shaped. The predictions in the novel are evaluated in the context of social development that is based on consumption theories. Content analysis is used to examine fiction within the novel—with reference to leisure consumption and reference group consumption theories, especially Veblen's theory of conspicuous consumption, which is also called the idle class theory. In the context of associating novels with posthuman fiction, which has been covered by very few studies in the marketing and consumer behavior literature, this study is expected to be both introductory and not stimulating.

Regardless of the purpose and reason for its production, it can easily be said that dystopian content aims at a specific consumer profile through movies and novels (Dholakia, & Firat, 2019:1509). Therefore, in addition to the question of how authentic the posthuman consumer is, there are question marks about how positive contributions can be made to the right to life of other non-human things and why the existing negativities do not seem to have diminished.

The novel *Brave New World* was published in 1932. Together with George Orwell's novel *Nineteen Eighty-Four*, which was published in 1949, these two novels describe to the reader how the second half of the twentieth century would look. They not only cover the utopian perspective but also the dystopian perspective that can be fictionalized through novels in terms of predictions about the future of humanity. In her preface to *Brave New World*, Margaret Atwood states that the novel *Nineteen Eighty-Four* was one step ahead during the Cold War period, but with the fall of the Berlin Wall in 1989, experts were convinced that the era was over and the shopping spree began to reign victoriously. Atwood further states that the *Brave New World* novel won the race with its predictions and ditopic fiction (Huxley, 2020: 7–8). The following evaluation is also considered important in terms of the subject of this article. The main difference between Orwell and Huxley is that while Orwell's novel emphasizes the control of people by inflicting pain, Huxley replaces pain with pleasure and brings forth a standardized human fiction that has lost the ability to criticize and think in entertainment.

Today, the *Brave New World* can not only be read as a utopian critique—that is, as a dystopia—but also as a transhumanist critique. While basing its arguments on the values of the positive technological development of human beings, the novel also emphasizes what is lacking in success. It ultimately sacrifices human freedom in search of improvement while criticizing the fragility of humanity. This is the price for human freedom that the world government refuses to pay. Ultimately, it is the cost of successful-

ly applying the transhumanist techniques that Huxley challenged. In this examination of how the *Brave New World* is a transhumanist critique, the novel is first regarded as a novel before it is interpreted as a social warning (Carbonell, 2014:111). Therefore, as in every novel, the *Brave New World*, which should be read primarily as a novel, contains important clues about both the dystopian and posthuman fiction.

Looking back from today, it can easily be said that the predictions in this fiction came true within a short time. It presents a true picture of the people who are fictionalized with the consumption patterns that are expressed in the novel, which are pleasing and intended to be perceived as entertainment. Otherwise, the system will become unstable; that is, "... *There can be no civilization without social stability. There is no social stability without individual stability. ... The wheels should turn constantly, but they cannot turn without care. They need men to take care of them, steadfast men like cogs on their axles, sane obedient men, happy and stable men*" (Huxley, 2020: 65–66). To support such stability, children in the novel are subjected to lessons idealizing overconsumption, which shove them toward the service of the consumption system of the world state. To support all these, the novel, with the support of modified proverbs, also explores the use of drugs and how they facilitate mental escape and encourages excessive capitalist consumption. (Hamamra, 2017: 13). Arguably, such fiction in the novel is intended to support the process that encourages and directs consumption, which is defined as Fordism.

Another important aspect of the novel's construction on consumption values and consumer behavior is that while trying to encourage all these values and behaviors, the mother-child relationship is the presentation of life as a disease-free and painless process that is completely far away from feelings such as discomfort, illness, and pain that a person may encounter throughout his life biologically. This implies that a person may not only feel constraints such as pain and aging related to himself, but also will be able to continue leading a life that is completely oriented toward the satisfaction of his own desires, without any emotional biological bonds, by consuming more. The pleasure tablets that he needs are presented to him in a way that he can easily access them whenever he wishes and in case of any need.

Leisure consumption is seen throughout the novel. Today, many examples of the directable and manageable human being in the posthuman fiction continue to be experienced through the consumption phenomenon. Therefore, it can easily be said that the fictionalization of the consumption phenomenon in the novel took place much earlier than the author's foresight, and that it has become a reality that emerges in the context of the predictions in the novel in terms of its effect or contributions to the posthuman fiction. In this respect, it would be correct to state that the utopian and sometimes dystopian posthuman fiction presented in the novel is neither a utopian nor a dystopian phenomenon in the context of consumption values and consumer behaviors, which are the subject of this study, and has turned into a part of our daily life as a very realistic phenomenon.

1. Giriş

İnsan zekasının geliştirdiği ürün ve teknolojilerin her zaman insanın lehine ve insanın yaşadığı zemin olarak yeryüzü ve onun da parçası olduğu ekosisteme faydalı olduğunu iddia etmek mümkün değil. Art niyetli ve tahakküm etme eğilimi taşıyan insanlar istisna tutulsa dahi, oldukça iyi niyetli insan çabası ve eyleminin yine insana ve içinde yaşadığı dünyaya zarar verdiği açık. İnsanlık tarihi bunun sayısız örneklerine şahitlik etmiş durumda. Teknolojik değişim ve dönüşümün hızına ayak uydurmakta insanın zaman zaman zorlandığı da görülmüştür. Belki de bu sebeple yirminci yüzyılın ikinci yarısından itibaren ortaya çıkan gelişmelerin bir kısmına ilişkin insanları önceden hazırlama amacı da taşıyan hikâye, roman ve filmlerin sayısında da artış gözlenir. İnsanı yeni teknolojilere ve bunların ürünlerine olan ihtiyacı konusunda zihnen hazırladığı düşünülen roman ve filmler üzerinden insanın tüketici olarak yönlendirilmeye çalışıldığı da söylenebilir. Bu tür edebi eserler ile filmlerin insanı ütopyaya sevk eden kendi alanlarına ilişkin üreticiler karşısında eleştirel bir duruş olduğu da iddia edilebilir. Distopik olarak da isimlendirilen bu tür sinema ve edebiyat ürünleri ile insanın ütöpic içeriklere karşı bir yönüyle hazırlanması diğer bir yönüyle ise uyarılmasının amaçlanmış olabileceği açıktır.

Amaç ve hedefleri kısmen farklılaşmakla birlikte, distopya içeren roman ve filmler ile insanın kendi zekasının üretebileceği ve yine başta insan olmak üzere dünyaya verebileceği zararları da dikkat çekilmek istenmesi mümkündür. Kurgu (fiction), hem roman ve hem de filmin başarısı ve daha fazla hedef kitleye ulaşması için olmazsa olmazları arasındadır. Bu kurguyu yapan da yine insan zekasıdır. Dolayısıyla yazar ve senaristler bir yandan geçmişten geleceğe öngörülerini işin içine katmaya çalışırken, muhtemelen hayal güçlerini zorlayan bir zekayı da işin içine katmaktadır. Yapımcı ve/veya yayımcılar ile editörler, kendiliklerinden ya da iktidarlarla olan ilişkilerinden kaynaklanan bir yönlendirme ile yazar ve senaristleri yönlendirebilecekleri gibi onlar da ürünlerine daha fazla tüketici çekebilme adına iktidar ilişkilerinden bağımsız tamamen daha fazla satış ve kazanç adına yönlendirmede bulunabilirler. Bu bağlamda distopya içerikli film ve romanların bir kısmının daha masum denebilecek gerekçelerle yola çıkması mümkünken bir kısmının ise iktidarın amaçlarına hizmet etme amacıyla üretilip pazara sunulması da mümkün olabilir. Bu çalışmanın amacı, distopik üretimlerin hangi amaçla üretilmiş olduğunun irdelenmesi olmayıp, sadece konunun bu yönüne vurgu yapılması bakımından dikkat çekilmekle yetinilmektedir. Ancak çalışmanın amacına uygun olarak tüketim değerleri ve tüketici davranışları etkileri bakımından bu hususlara yeri geldiğinde vurgu yapıldığını ifade etmek yerinde olur.

İnsanın yapıp ettikleri ve sorumlulukları kapsamında değerlendirilen bazı hususlar bakımından yapması gerektiği halde yapmadıkları sebebiyle kendisi, çevresi ve dünyaya verdiği zararlar üzerinden eleştiri konusu olması doğaldır. Nitekim insanlık tarihi de bu tür eleştiri örneklerine fazlasıyla sahiptir. Buna karşılık insanı insan olması bakımından değerli bulan görüşler de vardır. İnsanın yaratılmış varlıklar arasındaki değerli olan özelliğinden eylemleri sonucu verdiği zararlara kadar geniş yelpazedeki konular sosyal bilimlerin çok farklı alanlarının da çalışma konularını zenginleştirmiştir. Hümanizmden insan sonrası irdelenen sosyal bilimlerin farklı alanları da tarihi ve geleceğiyle birlikte ele almaya devam etmektedir. İnsan zekasının eylediklerinin sonucu da bu irdemelerde önemli yer kaplamaktadır. İnsan sonrası durumun bu bağlamda farklı sosyal bilim alanları açısından değerlendirilmesi de son yıllarda daha yoğun bir şekilde yapılmaya başlanmıştır. Ancak bu noktada insan sonrası kavramının hangi anlam ve amaçla kullanıldığı konusunda da dikkatli olunmasında fayda olacağı açıktır. Çünkü post-insan, yani insan sonrası hakkında modern bir kültürel metafor olarak bahsetmek çok kolay olsa da bir şekilde aldatıcı da olabilir. Dolayısıyla bilimsel ve felsefi yönleriyle post-insan kuşkulu ve kaygan bir kavramdır ve

insanın farklı anlam ve tanımlarının kasıtlı bir karmaşası gibi görünebilen bir dayanağı olduğu da göz ardı edilmemelidir (Parrinder, 2009: 57). Bu bağlamda öncelikle insan sonrası kavramının farklı açılımlar içerebileceği ve konuya ilişkin yapılacak çalışmalarda bu şüpheli sayılabilecek bakış açılarına dikkat edilmesinde fayda vardır. Bu tür kuşkuların oluşmasında hiç şüphesiz insan sonrasına ilişkin gerek teknolojik gerek zihinsel ve gerekse eyleme ilişkin niyetlerin birbirinden çok farklı olabileceği gerçeği yatmaktadır. Diğer bir ifadeyle bilimkurgu ile gerçek arasındaki ilişkilendirmelerin niyetten bağımsız okunamayacağını söylemek yanlış olmayacaktır.

Bilimkurgu ile gerçek arasındaki sınır, çoğu zaman insan sonrası (post-human) üzerine yapılan güncel tartışmalarda söz konusudur. Genetik güçlendirme ve uzun ömür araştırması, bu tür araştırmaları tercih edenler ile insanın temel yönlerini kurcalamanın yanlış olduğunu düşünenler arasında ateşli tartışmalara neden olur. Tarafların her biri, gerçekçi olasılıkları vahşi şartnamelelerden ayırt etmenin bir öncelik olduğunu düşünür. İlginç ve ironik bir şekilde, her iki taraf da «bilimkurgu» sıfatını diğerinin konumlarını önemsizleştirmenin bir yolu olarak kullanır. Aynı zamanda araştırma ve çabalarının insan doğasını dönüştürmenin eşliğinde olduğunu ve tanımladıkları gelecek senaryolarının makul ve yaklaşmakta olduğunu ilan ederler (Clayton, 2013: 318). Teknolojik gelişmelere bağlı olarak hümanist ve post-hümanist yaklaşımlar ile onları savunanlar arasındaki karşıtlığın farklı açılımlarla devam edeceğini söylemek yanlış olmasa gerekir.

Bu çalışma, insan sonrası kurgusu bağlamında önemli romanlardan biri olarak kabul gören Cesur Yeni Dünya romanı üzerinden insan sonrası kurgunun öne çıkan bağlamlarından olan tüketim olgusunun incelenmesini amaç edinmektedir. Tüketim, insanın hayatını devam ettirmenin gereklilikleri arasında yer aldığından insan sonrası kurgu içinde de ihmal edilemez bir durum olduğu açıktır. Çalışmada ele alınan roman üzerinden tüketim eylemlerinden kaçınamayacak insanın tüketime bakış açısındaki değişime ilişkin öngörülerin nasıl şekillendiği de irdelenmekte olup, toplumsal gelişmeler bağlamında romandaki öngörüler, tüketim teorilerindeki gelişmelere göre de yeri geldikçe değerlendirilmektedir. Bu bağlamda, çalışma, başta Veblen'in aylak sınıf teorisi olarak da isimlendirilen gösterişçi tüketim teorisi olmak üzere, boş zaman tüketimi ile referans grup tüketim teorisine atıflarla romandaki kurgular içerik analizi yoluyla irdelenmiştir. Pazarlama ve tüketici davranışı literatüründe oldukça az sayıda inceleme konusu yapılmış olan insan sonrası kurgu içeren romanların tüketim teorileri ile ilişkilendirilmesi bağlamında bu çalışmanın hem giriş mahiyetinde hem de ufuk açıcı olması beklenmektedir.

2. İnsan Sonrası ve Romanlarda İnsan Sonrası Kurgu

İnsan sonrası durumun insan soyunun tükenmesi ya da yoksullaşmasıyla alakalı olmadığını, aksine insan olanı yeniden tesis etmenin bir yolu olduğunu ve bunun da yeni evrenselci bir hümanist bakış açısı ya da insan kibrinin azaltılması yoluyla insanlar arasındaki dayanışmacı ruhun geliştirilmesine katkı olarak gören Braidotti, insan sonrasına farklı bakışların olduğunu ifade eder. İnsan sonrasına eleştirel ve yaratıcı özne olarak da bakılabildiğini ifade eden Braidotti, farklı siyasal geçmişleri olan Habermas, Fukuyama, Sloterdijk ve Derrida'nın gelişmiş teknoloji çağında insanın statüsü konusunda düşünürlerin ahlaki paniğin sınırlarına varan endişelerine karşılık, her ne kadar teknolojik aygıtların çok canlı ve insanların ise atıl oldukları reddedilemeyecek hakikat olsa da, insan sonrası araştırmaların bir krize değil bir ilham kabarmasına işaret ettiğini belirtir. Bu bağlamda problemleri yaratırken kullanılan dil ile o problemlerin çözülemeyeceği düşüncesiyle insan sonrasına ilişkin eleştiri hatlarıyla iç içe geçen yeni düşünme tarzları bulunması gerektiğine işaret eder. Yani Braidotti insan sonrası öznesi olan insana eleştirel ya da yaratıcı bakış açılarının arasında durduğunu belirtir (Braidotti, 2019: 61-70). İnsan sonrasına iliş-

kin farklı bakış açılarına yol açan asıl gelişmenin teknolojideki baş döndürücü gelişmelerin özellikle insan biyolojisine yönelik etkileri olduğunda sanırım fazla ihtilaf olmayacaktır. NBIC (nanotechnology, biotechnology, information technology ve cognitive science) ve GRAIN (genetic manipulation, robotic, artificial intelligence ve nanotechnology) olmak üzere iki başlıkta gruplandırılabilir. İlgili teknolojilerle birlikte biyobilimlerdeki gelişmelerin insanlığa insanlık sonrası bir gelecek vaat ediyor veya tehdit ediyor olması şeklindeki yaklaşım da aslında insan sonrasına olumlu ve eleştirel bakışın başka bir yansımasıdır (Wilson, & Haslam, 2009). Özetle, insan sonrasına ilişkin olumlu ve olumsuz açılardan farklı bakış ve değerlendirmeler söz konusudur. Bu kapsamda insan sonrası kurgudaki tüketim değerleri ile tüketici davranış kalıplarına yönelik açılımların olumlu ve olumsuz etkilenmelere yol açması kaçınılmaz olacaktır.

Üretilme amaç ve sebebi her ne olursa olsun, film ve romanlar üzerinden distopik içeriklerin bir tüketici profili amaçladığı rahatlıkla ifade edilebilir. Tam da bu noktada, insan zekasının geliştirmiş olduğu yapay zekanın sorgulanması gerektiği, yapay zekanın ortaya çıkarabildiği gerginlikleri, yeni tüketici eğilimlerinin olumlu olup olmadığı, otomasyon sonucu insanın üretme kapasitesi, tüketici olarak üretimi belirlemesi ve özne olarak tüketici olmak yerine kurgulanmış olan “Siri” ve “Alexa” tüketici sanallıklara teslim olmasının sonuçlarının tartışılmasının önemi ne dikkat çekilmektedir (Dholakia, & Fırat, 2019:1509). Dolayısıyla insan sonrasının tüketici insanı ne kadar sahicidir sorusu yanında insan sonrasını olumlu görenlerin insan dışındaki diğer varlıkların yaşam hakkına ne denli olumlu katkı sağlanabileceği ya da var olan olumsuzlukları ne düzeyde azaltılabileceği konusundaki soru işaretleri de aslında çok azalmamış gözükmektedir. Konunun daha iyi anlaşılabilmesi bakımından şu kısa alıntı önemlidir (Braidotti, 2018: 77-83):

“Çağdaş küresel ekonominin en belirgin özelliği tekno-bilimsel yapısıdır. Farklı ve daha önceden farklılaşmış teknoloji kolları, insan sonrası kıyametin dört atlısı olan nanoteknoloji, biyoteknoloji, bilgi teknolojisi ve bilişsel bilimler arasındaki yakınlığa dayanmaktadır. Çağdaş kapitalizmin biyogenetik yapısı, insan sonrasına dair tartışmalar açısından bilhassa mühim ve merkezidir. Bu vasıf, İnsan Genomu Projesi’ni, kök hücre araştırmalarını ve hayvanlara, tohumlara, hücrelere ve bitkilere biyoteknolojik müdahaleyi de içermektedir. Esasında ileri kapitalizm, yaşayan her şeyin bilimsel ve iktisadi olarak kontrol altına alınmasına yatırım yapar ve bundan kâr eder. Bu bağlam, bizzat yaşamın ticaretini yapan piyasa güçlerinin sahip olduğu paradoksal ve son derece oportünist bir insanmerkezcilik sonrası biçimidir.

..

Bir kez bu insanmerkezcilik sonrası pratikler sadece kategoriler (erkek/dişi, siyah/beyaz, insan/hayvan, ölü/canlı, merkez/çeper vs.) arasında değil, aynı zamanda tek tek kendi içlerinde de nitel sınır çizgilerini bulanıklaştırdığında, insan, ‘yaşamı’ asıl hedefi haline getiren küresel kontrol ve metalaştırma ağlarına tabi olmaktadır. Yani jenerik insan figürünün başı beladadır.”

Modern pazarlamanın insanlığın geleceği için distopik çıkarımlar vaat etmesi özelliğine yapılan vurgu ve gelişen teknolojilerle tüketiciye ilişkin çok sayıda veriyi işleyebilme yeteneği dikkate alındığında, gelecekte pazarlamanın faydalı sonuçlar üretebilmesi, kapsayıcı olmasına bağlı gözükmektedir (Dholakia, & Fırat, 2019:1517). Pazarlamaya olumlu bu bakış açısına rağmen, kapitalist ekonomi mantığının yukarıda kısaca ifade edilmeye çalışılan genel karakteristiği dikkate alındığında, insan sonrasına ilişkin tüketici eylemleri ile onların sonuçlarının hem insan ve hem de diğer varlıklara etkileri bakımından olumlu beklentilerin azaldığı da söylenebilir.

İnsan sonrası kavramının 1990’lı yılların başlarından itibaren sosyal bilimlerde olduğu gibi edebiyat çalışmaları içinde de artarak geliştiği gözlenmektedir. Bu alanda yapılan çalışmalarda da popü-

ler ve eleştirel insan sonrası yaklaşımlara vurgu doğal olarak vardır. Bu noktada insan doğasının bütüncüllüğüne bir saldırı olarak da görülebilen yeni teknolojilerin insan sonrası insan yaklaşımı ile refah düzeyi daha yüksek ve sağlıklı yaşayabileceği insan sonrasındaki insana vurgu yapan yaklaşımları farklı şekillerde ortaya konabilmektedir. Bu bağlamda insan sonrasının (post hümanizmin) edebiyatı veya daha doğrusu edebiyatları, bilim kurgu ve cyberpunk gibi geniş jenerik kategorilerden tıbbi gerilim filmleri gibi daha kesin alt türlere kadar post-insan hakkında bir dizi formu okuyucu ya da izleyiciye aktarabilmektedir. Nanoteknolojideki gelişmelerle birlikte ise nasıl post-insan olabileceğimizi gösteren yeni metinsellik biçimleri de rahatlıkla sunulabilmektedir (Wallace, 2010). Öte yandan, edebiyat ve sinemada insan türünün ve diğer türlerin soyunun tükenmesini konu edinen eserler, felaket filmleri de dahil olmak üzere, geniş kesimlerde popüler bir cazibe uyandıran başlı başına başarılı türler olarak da değerlendirilmektedir (Braidotti, 2018: 82). Bu bağlamda, insanın hem kendi eylemleri ve hem de edebi eserlerde olduğu gibi kendi kurguları ile insan sonrasına ilişkin değerlendirmelerle karşı karşıya kalması kaçınılmaz hale geldiği ifade edilebilir.

Tüketici eylemleri bakımından da insan sonrası değerlendirmeler, iktisadi davranışların anlamlandırılması için önemli görülmekte ve pek çok distopik eserde insan sonrasının tüketim eylemleri boyutu da göz ardı edilmemektedir. İnsan sonrası kurguya ilişkin pek çok örneğin yeni formlar şeklinde bilim kurguya dayalı edebiyat ve sinema filmlerinde ortaya konulduğu bilinmektedir (Venkatesh, Karababa, & Ger, 2002: 448). İnsan sonrası kurgu bakımından tüketim eylemleri ve tüketici davranışındaki değişimin irdelenmesi için de dolayısıyla edebi eserler ve sinema filmlerine müracaat edilmesinde fayda olacağı açıktır. Nitekim edebiyat ve sanat araştırmacıları arasında da bu faydaya işaret eden görüşler söz konusudur: “Bilimkurgunun post-insan kavramlarıyla ilişkisine yönelik değerlendirmeler, edebiyat eleştirmenlerinin önemli sosyal meseleler etrafındaki söylemi zenginleştirebilecekleri birçok yönden yapılabilir. Biyoetik ve tıbbi beşeri bilim uzmanları, genellikle inceledikleri konularda edebi yaklaşımlara açıktır. Bu meydan okumayı üstlenmekte yavaş olan kendi disiplinimizdir. Oysa post-insan üzerine edebi düşüncelerin topluma sunacağı çok şey vardır. Hastalar, sağlık hizmeti sağlayıcıları ve bilimsel politika üzerinde somut etkisi olan problemlere post-hümanizm analizini getirmek bize kalmıştır (Clayton, 2013: 338-339). Tüketici davranışı araştırmaları ve pazarlama uygulayıcılarına yön vermesi açısından da insan sonrasına ilişkin bilim kurgu ve kurgu romanlar ile film senaryolarının da söyleyebileceği önemli şeyler olduğu düşünülmektedir.

Bu çalışmanın amacı, distopik bir roman olarak Aldous Huxley’in *Cesur Yeni Dünya* adlı romanı üzerinden insan sonrası tüketim eylemlerindeki tüketim değerleri ile tüketici davranışlarında arzu edilen değişimlere ilişkin değerlendirmelerde bulunmaktır. Bu kapsamda öncelikle romanın kısa bir tanıtımına yer verilmiştir. Daha sonra romanın yazılmış olduğu dönem dikkate alınmak suretiyle tüketici davranışları alanının genel bir değerlendirmesi yapılmış ve nihayet romandaki insan sonrasına ilişkin kurgu üzerinden tüketim eylemlerinin romanda nasıl işlendiği değerlendirmeleri yapılmaya çalışılmıştır.

Romanın yazılma ve basım tarihi dikkate alındığında, tüketimde referans grup teorisi ve boş zaman tüketim teorilerindeki romandan oldukça sonraki tarihlerde gelişmiş olan tüketici davranış kalıplarına ilişkin öncü bir kurgu olarak da böylesi bir romanın inceleme konusu yapılmış olması anlamlı görülmektedir.

3. Cesur Yeni Dünya Romanı

1894 yılında İngiltere’de doğan Aldous Huxley, yirmili yaşlarda şiir ve öyküler yazmaya başlamakla birlikte 1921 yılında yayınlanan Krom Sarısı (Crome Yellow) romanı ile birlikte edebiyat

dünyasında tanındı. Sonraki yıllarda yayınlanan romanları ile de çağdaş toplumun kusurlarını zekice ve acımasızca taşlamayı tercih etmiştir. Cesur Yeni Dünya (Brave New World) romanı 1932 yılında yayımlanmıştır. 1949 yılında yayımlanmış olan George Orwell'in *Bin Dokuz Yüz Seksen Dört* adlı romanı ile birlikte bu iki roman, yirminci yüzyılın ikinci yarısında insanlığın geleceğine ilişkin öngörüler bakımından sadece ütöpik bakış açısının değil distöpik bakışın da romanlar yoluyla kurgulanabileceğini okuyucuya göstermiştir. Cesur Yeni Dünya için yazmış olduğu önsözde Margaret Atwood, soğuk savaş döneminde *Bin Dokuz Yüz Seksen Dört* romanının bir adım önde durduğunu ancak 1989 yılında Berlin Duvarı'nın yıkılmasıyla birlikte, uzmanların bir devrin sona erdiğine kanaat getirdiğini ve alışveriş çılgınlığının zaferle hüküm sürmeye başladığını ifade etmiştir. Atwood, öngörülerini ve distöpik kurgusu ile *Cesur Yeni Dünya* romanının yarışı kazandığını belirtmiştir (Huxley, 2020: 7-8). Bu makalenin konusu bakımından şu değerlendirme de önemli görülmektedir. Orwell ve Huxley arasında görülen temel fark, Orwell romanında insanların acı çektirilmek suretiyle denetlenmesine vurgu yaparken, Huxley romanında ise acının yerini hazza bıraktığı ve eğlence içinde eleştirme ve düşünme yeteneği kaybolmuş standartlaştırılmış insan kurgusunun olmasıdır.

Cesur Yeni Dünya, romanın yazıldığı dönemden bugüne adeta bir öngörü niteliği taşıyan teknolojik ve bilimsel gelişmelerin tasviriyle kurgulanmış karşı-ütöpik bir eserdir. Romanında toplumsal homojen bir yapı içinde bireyin özerkliğinin yok edildiği, ailenin, dinin, edebiyatın, sanatın ve çeşitliliğin olmadığı bir toplumu tasvir eden Huxley, tüketimi, tek tipleştirmeyi ve bireyin yalnızlığını zekice ve eleştirel bir gözle irdeler (Altıok, 2017: 534). Uzun süren savaş sonrası ekonomik sıkıntılarının farkında olarak kurgulanan romanın, daha sonraki tarihte yazılmış olmakla birlikte, *Bin Dokuz Yüz Seksen Dört* romanı ile bir karşılaştırması yapılacak olursa, sadece insanları devlete itaat ettirme ve bir nevi köleleştirme kurgusu ile yetinilmediği anlaşılmaktadır. Bu kurgu yanında insanlara kölelik yapmayı sevdirecek düzeyde ekonomik güvence ve bunu da desteklemek üzere uyuşturucu ve alkolden daha az zararlı bir uyuşturma programının desteği gibi konular dikkat çekmektedir. Bunun sağlanabilmesi için doğum ve çocuklukla birlikte tek tipleştirme, sınıf oluşumu ve kimilerinin hizmet eden kimilerinin de hizmet edilen sınıflara ayırımını bu uyuşturulmuş haz ile kabullenebileceği bir kurgunun romana hakim olduğu söylenebilir. Diğer bir ifadeyle daha önce yazılmış olmasına rağmen Cesur Yeni Dünya romanında insanın kimiksizleştirilmesi ve devlete ait hissettirilmesinde baskı ve teknolojik gelişmeler yanında onun tüketici ve haz alan özelliğine çok daha açık ve net vurguların *Bin Dokuz Yüz Seksen Dört* romanından farklı ve daha ileri bir düzeyde işlendiği görülür.

“Modern olan”ın giderek küçülen kafesi içerisinde yaşayan her bir canlının çekeceği sıkıntılar hayali bir gelecekte anlatan Huxley'in Cesur Yeni Dünyası'nda her şey, rasyoneldir, akla dayanmaktadır, planlanmaktadır ve sorgulanmadan yaşanmaktadır. Sosyolojik olarak genel bir kural olan “değer-norm-kurum” çizgisi ise tam tersine işlemektedir. Kurumlar, toplumsal normları oluşturmakta ve buna göre değerler manzumesi oluşturulmaktadır. Hatta Orwell'in romanında olduğu gibi Huxley'in romanında da değerler yoktur, sadece normlar ve kurumlar mevcuttur. Huxley'in tektip “kurum”unu oluşturan ve bu tek tipleşmeyi sağlayan “kuluçka merkezi” ve “şartlandırma merkezi” sayesinde kurumlara uygun bireyler üretilmektedir (Çiğçi ve Kayalı, 2017: 269). Bu şekilde kurgulanan insanın tüketime ilişkin değerleri ile tüketici davranışları bakımından da romanda yeterince açık örnekler yer almakta olup, bunlara daha sonra değinilecektir.

Cesur Yeni Dünya romanı bugün birçok yönden sadece ütöpik bir eleştiri, yani distopya olarak değil, trans hümanist bir eleştiri olarak da okunabilir. İnsanoğlunun pozitif teknolojik gelişiminin değerlerini esas alırken başarısında eksik olanın temsili de romanda vurgulanmaya çalışılır. Dahası, roman nihayetinde insanlığın kırılmasını eleştirirken iyileştirme arayışı içinde in-

san özgürlüğünü feda eder. Dünya Devleti'nin ödemeyi reddettiği insan özgürlüğünün bedeli budur. Sonuçta, Huxley'nin meydan okuduğu trans hümanist tekniklerin başarılı bir şekilde uygulanmasının maliyetidir bu. Cesur Yeni Dünya'nın nasıl bir trans hümanist eleştiri olduğuna dair bu incelemede, roman sosyal bir uyarı olarak görülmeden önce bir roman olarak görülmelidir (Carbonell, 2014:111). Dolayısıyla her romanda olduğu gibi öncelikle roman olarak okunması gereken Cesur Yeni Dünya romanı da kurgusu ve muhtemel mesajları bakımından hem distopik hem de insan sonrasına ilişkin önemli ipuçları içermektedir.

Romandaki insan türlerine yakından bakıldığında, ilkel köylerde yaşayan “doğal” bireylerin aksine, Huxley'in Dünya Devleti için yarattığı katı kast sistemiyle, yalnızca en yüksek kast olan Alfalar, transhuman olarak kabul edeceğimiz geliştirme türlerinin genetik olarak zeka ve sağlık açısından üstün bireyler olacak şekilde geliştirilirken, diğer kastların ise azalan sırayla daha az gelişmiş zihinsel yetenekleri paylaştıklarını görürüz. Aslında, en alt kast olan Epsilonlar, basit emek için tasarlanmış vahşi hayvanlardan başka bir şey değildir ve bu nedenle kasıtlı olarak bodurlaştırılmıştır. Bu durum da aslında trans hümanizmin tam tersine bir duruma işaret eder. Romandaki trans hümanist unsurlara ise her ikisi de Huxley'in romanının temsil ettiği dünyaya giriş işlevi gören ilk iki bölümde rastlanır (Carbonell, 2014:114).

Ütopyaların insanı yüz yüze bıraktığı sonuçların işlendiği çok sayıda roman yanında yönetici elit ve iktidarlar da insanlara vaat ettiklerinin gerçekleşmemesine karşılık bu ütopyalardan destek almaya çalışmıştır. Distopik kurguları ile Cesur Yeni Dünya gibi romanlar da ütopyik kurgulara ve yaşanmışlıklara bir nevi tepki ortaya koymaya çalışan kurgular olarak okunabilir. Teknolojik gelişmelerin çok sayıdaki insanın açlık ve yaşama gerekliliklerine çözüm üretememiş olması, özgür gibi görünmekle birlikte yine çok sayıda insanın günlük hayatını idame ettirme adına gönüllü köleleştirilmiş hali ve sonuç itibarıyla hemen her gelişmenin çok sayıdaki insanın yok olmasına, hastalanmasına ve sıkıntı çekmesine sebep olması dikkate alındığında, distopik kurguların gerçekleşme ihtimalleri de artmıştır.

Dolayısıyla giderek yalnızlaşan, mekanikleşen ve etik değerlerini yitirmeye yüz tutan bir hale gelen bireyler giderek bireyselliklerini de yitirmektedirler. Bu bağlamda, Aldous Huxley'in 1932 yılında ortaya koyduğu toplum yapısı, günümüz toplumlarıyla birebir paralellik göstermekte ve böylece tarihsel süreç içerisinde karşı-ütopyik bir eser olmaktan çıkarak gerçeğe her geçen gün daha da yaklaşmaktadır (Altıok, 2017: 533-534).

İkinci baskısına yazmış olduğu önsözde Huxley, geleceğin en önemli Manhattan projeleri, politikacıların ve katılan bilim insanlarının “mutluluk sorunu” adını vereceği konuda-diğer bir deyişle insanlara köleliklerini sevdirmeye sorunu konusunda- devlet sponsorluğunda yürütülecek büyük çaplı araştırmalar olacağını ifade eder. Kölelik sevgisinin insan zihin ve bedenlerinde derin ve kişisel bir devrimin sonucu olarak oluşturulmadıkça başarılamayacağını belirten Huxley, bunun da çocuk şartlandırma ve sonrasında telkin edici ilaçlar ile onları ait oldukları sınıflara atayabilme ve alkol ve uyuşturucudan daha az zararlı ancak insana kendisini de unutturacak ve düşünme eyleminden uzaklaştıracak haz ve keyif verici maddeler ile destekler. Cesur Yeni Dünya romanında insan standartlaştırma konularındaki öngörülerinin romanda yazdığından çok daha kısa sürelerde olabileceğine ilişkin kanaatlerini de ortaya koyar. Altı yüzyıllık projeksiyona dayanan öngörülerinin romanın ilk baskısından sonra geçen on beş yıllık süreçte yaşananlar dikkate alındığında öngörülerin pek çoğunun gerçekleşme ihtimalinin çok daha yakın olduğunu itiraf eder (Huxley, 2020: 26-28). Roman kurgusundaki ütopya veya öngörülerin henüz tamamıyla gerçekleşmediği de anlaşılabilir bir şekilde savaş sonrası dönemde yazılmış böyle bir romandaki öngörülerin çok daha kısa sürede gerçekleşmiş olması, Huxley'in kurgusunun gücünü ortaya koymaktadır.

1940'larda, DNA'nın evrimdeki rolü hakkında bilgi eksikliği, bilimkurgu yazarlarına genetik değişimi hayal etmek için iki ana mekanizma bıraktı: öjenik ve mutasyon. Yirminci yüzyılın ilk yarısında öjeni, 1930'larda artan Nazi öjeni kampanyaları dikkat çekerken, seçici yetiştirme planları ve kısırlaştırma ya da imha etme konusundaki tartışmalarla Amerikan bilincinde büyük bir yer kaplamıştı. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, radyasyonun Hiroşima ve Nagazaki'nin bombalanmasından kurtulanlar üzerindeki etkilerine dair haberler yayıldığında, nükleer savaşın neden olduğu mutasyonlar, evrim hakkında kurgu için açık bir kompo aracı haline geldi (Calayton, 2013: 323). Huxley'in Cesur Yeni Dünya romanı henüz bu tür konuların ya konuşulmadığı ya da konulara ilgi duyanların henüz ilgilenmeye başladığı bu dönemlere denk gelmektedir.

Alldots Huxley'in Cesur Yeni Dünyasında, biyoloji kontrol edilmek suretiyle aynı zamanda değişen insan nörolojisinin erken vizyonlarına işaret edilir. Bu tür romanların en derin distopik yönü, karakterlerin kendi hayatlarını etkilememeleri ve bu ürünün tek kişilik özelliğiyle ilgili dünyanın karmaşıklıklarına ve beklenmedik durumlarına tepki verememelerinde yatmaktadır. İnsanın kendi gelişimi ve kimliği, anlatı yoluyla merkezi bir insanlaştırma değeri olarak sunulur (Wamberg, & Thomsen, 2016: 157). Bir başka deyişle romanda kendisi için her tür haz ve konforun düşünülmüş olduğu insanın kendisiyle ilgili herhangi bir tasarrufta bulunma ihtimali bırakılmamıştır. Onlar sadece kurgulanmış oldukları sınırlar içinde hareket edebilirler. Sınırları zorlayanlara yönelik olarak gerekli önlemler alınır. Teknoloji ile sağlanan konfor ve haz ortamında insanın zihinsel eylemlerden uzak tutulması esastır. Ona ait mutluluk yolları da kurgu sahiplerince düşünülmüştür.

Huxley "Cesur Yeni Dünya" romanında teknoloji yardımıyla sınıflandırılmış insanlardan oluşan "mutluluk" içindeki bir toplumu öngörmüştür. İnsanların hemen her istediğinin teknoloji yoluyla gerçekleştiği böyle bir toplumda bireylerin düşünme ve eleştirme yetenek ve ihtimalleri de ortadan kaldırılmıştır.

Huxley'in romanında yarattığı dünyada insanların normal yaşamları ve yaşlanıp ölmeleri bir mutsuzluk olarak ele alınmıştır. İnsanların özgürlük talepleri, kendi bilincine sahip olma istekleri bir kuruntu olmuştur. Kendimizi kalıba sokup başkalarını mutlu etmeye çalışırken özgür irademizden vazgeçtiğimiz, ütöpik refahın ve imkânların doğrultusunda mutluluğu aradığımız açıktır. Bireyin gerçekleştirmesi gereken en temel görevi kendi benliğini kurması ve var olan düzenin yanlışlarını eleştirmesidir. Benlik, kişiliğin ve ruhsal bütünlüğün merkezidir. Romanda insanların köleleştirilmesi ve kimliksizleştirilmesi yer alırken bunun başarılı olmadığını görölür (Altıok, 2017: 537). İnsanın mutsuzluğuna sebep olan haksızlık ve adaletsizlikler ile iktidarların özgürlükleri kısıtlayıcı bazı uygulamalarının değil de hastalık, yaşlanma ve ölüm gibi insani olguların mutsuzluk kaynağı olarak gösterilip mutluluğun kurgusunu yeni insan prototipinde aramanın da roman kurgusunda aslında mutluluğu getirmediği vurgulanmıştır.

Cesur Yeni Dünya romanının Birinci Dünya Savaşı ve hemen beraberinde getirdiği sosyal ve ekonomik yıkım ve büyük buhran olarak adlandırılan ekonomik kriz tecrübelerine dayalı yazılmış olması gerçeği unutulmamalıdır. Hastalık, yoksulluk, sefalet ve ölümlerin kısmen iktidar gücünü elinden bırakmak istemeyenlerin hırsları sebebiyle gerçekleşmesi ve kısmen de haksızlık ve adaletsizliklere sebep olan ekonomik güç dengelerinin olduğu bir dönemdir romanın yazıldığı dönem. Bu hususlar dikkate alındığında, iktidar gücünü kullananların beraberinde getirdiği insanı mutsuz eden olgulara distopik bir yaklaşım olarak Cesur Yeni Dünya romanının teknolojik gelişmelerle insanın mutluluk adına neler yapabileceğinin oldukça öngörüsü yüksek bir kurgu olduğunu ifade etmek uygun olur.

Bu noktada romanın üzerinden geçen yaklaşık doksan yıllık süre sonunda farklı bir yorum olarak şu değerlendirme dikkat çekicidir: "İnsanlık tarihi, ütöpik ve distopik arasında sürekli

dalgalandan olası geleceklerin alegorileriyle doludur. Bunun paradigmatik çağdaş örneği Aldous Huxley'in Cesur Yeni Dünya romanıdır. İnsan öjeniğinin pek çok sosyal sorunun acil çözümü olarak yaygın bir şekilde lanse edildiği 1932'de yazılan kitap, birçok kişi tarafından görüldü ve Huxley (ünlü biyolog ve öjenik yanlısı Julian Huxley'in kardeşi) tarafından tamamen ütöpik olarak yazıldı. Holokost'un ifşaları tüm bunları değiştirdi ve halkın feryadı "öjenik ideali neredeyse tamamen gömdü". O andan itibaren Cesur Yeni Dünya gasp edildi ve adeta peygamber mesajı ve distopik olarak yeniden yorumlandı. Altmış yıl ve giderek artan klonlama, embriyo seçimi ve genetik mühendisliği vb. çalışmalar, üreme geliştirme algılarımıza bir kez daha meydan okuyor. Ve bu amaçla, Cesur Yeni Dünya yakında tekrar ütöpik olabilir (Smith, 2005: 51). Yani bugünkü algıyla okunduğunda Cesur Yeni Dünya romanının ütöpik kalması bile mümkün gözükmektedir. Bu da aslında Huxley'in altı asır için öngörüsünün daha bir asır dolmadan güçlü ve önemli bir mesafe aldığını göstermektedir. Romandaki öngörülerden tüketime ilişkin olanlarına çok daha büyük oranda gerçekleşmiş olduğu rahatlıkla ifade edilebilir.

Huxley'in romanında girişimci Henry Ford, cesur yeni dünyanın kurucu babasıdır. Yeni toplum, Ford'un geçen yüzyılın başında Model T otomobillerini üretmek için sunduğu montaj hattı seri üretim ilkelerini esas alan insan hayatının ekonomileştirilmesine dayanmaktadır. Ford, Huxley'in romanında tapınılan yeni Tanrıdır. Eski Tanrı tarih ilan edilir (ve Ford'un dediği gibi "tarih saçmadır"). Heyecanlandıklarında, yeni seri üretilen uygarlığın üyeleri Tanrı'dan çok Ford'a baş vurur ve "Aman Fordum!" diye haykırırlar. "T" sembolü Hıristiyan haçının yerini almıştır. Takvim için başlangıç tarihi, Henry Ford'un T: 1908 modelini tanıttığı yıldır. Tarihlerin başında A.F. (After Ford-Ford'dan sonra) yazmaktadır. Huxley'in Cesur Yeni Dünya romanının günümüz toplumunda yeniden önem kazanan insan yarı-biyolojik varlıkların, genetik mühendisliğin ve insan klonlamanın kitlesel üretimine ilişkin etik konulara ilişkin distopik anlatılara ilham verdiği ifade edilmektedir. Bununla beraber Huxley'in romanında, okuyucular komünizm ve faşizm, standardizasyon ve seri üretim dahil bütünlükleri bir araya getirmeye ve bireysel hak ve özgürlükleri savunmaya karşı uyarılmakla birlikte mevcut kitlesel bireyselleşme çağındaki bireylerin güçlendirilmemiş olduğu belirtilmektedir. Huxley'in dünyasının Tanrısı Ford'un, artık daha büyük ve bütünüyle «Ben» imajıyla değiştirilmiş olduğu, artık kitlesel yapımcı liderine tapmadığımız, daha büyük olan «Ben»e, bir bütün ve birleşik «Bir»e taptığımız ifade edilmektedir. Sosyal olarak uydurulmuş bir fantezi olan «Ben» in tüketicisi olduğumuz, tüketiciler olarak, malları, yerleri ve diğerlerini tüketerek ve kendi isimlerimizi, görüntülerimizi, yüzlerimizi ve bedenlerimizi üretmek ve yayınlamak fantezimizi «ben» için alışveriş yapmaya, inşa etmeye ve yeniden inşa etmeye çalıştığımızı vurgu yapılmaktadır (Spierings, & Houtum, 2008: 900-906). Böylesi bir değerlendirmeden hareketle, romandaki tüketim değer ve tutumlarına ilişkin kurgunun hem güçlü olduğu ve hem de kendisinden sonraki romanlara da ilham verdiği söylenebilir. Sadece tüketim değerleri ve tüketici davranışları için değil insan sonrası kurguya ilişkin yaklaşımlar bakımından da roman kendisinden sonraki romanlara ilham kaynağı olmuş, örneğin Haldane'nin Daedalus romanında genetik mühendisliği ve klonlama gibi konularda Cesur Yeni Dünya romanından doğrudan etkilenildiği belirtilmektedir (Parrinder, 2009: 60).

4. Sosyal ve Ekonomik Durum Karşısında Romandaki Tüketim Değerleri Kurgusu

Birinci Dünya Savaşı'nın ekonomik ve sosyal anlamda beraberinde getirdiği sıkıntılar dönemin tüketim değerlerine doğrudan yansımaktadır. İstihdamın kısıtlandığı ve dolayısıyla işsizlik sebebiyle insanların gelirlerinin düştüğü, savaş ve savunma amacıyla ülkelerin gelirlerini arttırmadığı bu dönemde insanlar da kişisel gelirlerini tasarruflu kullanmak ve tüketimde mümkün

olduğunca ev ekonomilerini güçlendiren bir yaklaşımı benimsemek durumunda idi. Evde hazırlanan yiyecekler, giyim kuşamda ve ev eşyalarında oldukça tasarruflu kullanım ve israf etmeme hemen her ülkedeki nüfusun çoğunluğunun tüketim yaklaşımı olarak karşımıza çıkar. Talep edilen her ürünün karşılanamaması sebebi yanında, geliri azalan ya da kalmayan tüketicilerin de tüketim değer ve kalıplarını ister istemez bu şekilde yönlendirmekteydi.

Batılı liberal hükümetlerin düzenleyici eylemleri yoluyla insanlık sonrası geleceğin tehlikelerine dikkat çekmek bakımından referans olarak da gösterilen Huxley'in Cesur Yeni Dünya romanı (Fukuyama, 2002), tüketici davranışlarında oluşturulmak istenen değişimde hükümetlerin ya da diğer bir ifadeyle iktidarların etkisinin çok daha güçlü bir şekilde kurgulanabileceğini göstermektedir. Dolayısıyla post-hümanizme yani insan sonrasına yönelik, "eleştirel post-hümanizm" insanı düşünmenin bir yolu olarak veya "insan olmanın ne anlama geldiğine dair süregelen eleştiri olarak sürekli vardır (Wallace, 2010, 696). Bu eleştirel bakış açıları pek çok konudur. Bu konulara ilişkin olarak çağdaş kapitalizmin biyo-genetik yapısının hemen her şeye dair bilimsel ve iktisadi faaliyetten kâr yaratma kapasitesini artırıyor olması sonucunda ekolojik sistemdeki dengenin bozulması ve bu süreçte üretimi devam ettirmek durumunda kalan ve hasat yapmak zorunda olan göçmen bedenlerin savunmasız oldukları için rahatlıkla harcanabilmesi eleştirileri yanında insan sonrası durumu her ne kadar insanın soyunun tükenişine ya da yoksullaşmasıyla ilgili olmasa da maddenin yaşamsal gücüne dair bilgileri biyo-genetik, sinirsel ve medya enformasyon veri tabanlarına aktarması ve gelişen teknolojiyle desteklenen araçların insanın yok olması ya da ekolojik dengenin tahrip edilmesine yol açabilme potansiyeli gibi çok sayıda örnek verilebilir (Braidotti, 2019: 59-62). Dolayısıyla insan sonrasına ilişkin çok farklı konularda eleştirel bakış açılarından söz etmek mümkündür. Distopik kurgu içeren roman ve filmlerde de bir yandan bu eleştirel konulara dikkat çekilmeye çalışılırken bir yandan da insanın insan sonrasına teşvikine yönelik yaklaşımlardan söz edilebilir. Tüketimin ihtiyaç ve beklenti karşılamanın ötesinde haz ve eğlence boyutlarına ağırlık veren kurguları da bu bağlamda değerlendirmek mümkündür. Bu çalışmada sadece tüketim değer ve kalıplarına ilişkin konular üzerinde durulmaktadır.

Yazıldığı dönemde mutsuzluk kaynağı olarak görülen yoksulluk, hastalık ve beraberindeki ölüm olgusuna karşı, mutluluk kaynağı olacağı ifade edilen kurgunun romanda ön planda olduğu daha önce ifade edilmişti. Benzer şekilde dönemin tüketim değerleri ve kalıpları ile hiç örtüşmeyen "kullan at" ve "dilediğince tüket" anlamına gelebilecek tüketim değer ve kalıplarına yer verilmiş olması da Cesur Yeni Dünya romanının tüketim değerleri konusundaki öngörü ve distopya bakımından değerlendirilmesini anlamlı kılmaktadır. Ulaşım konusundaki gelişimi ve ulaşımaya dayalı tüketim kalıplarındaki değişimi vurguladığı bölümde Huxley; öncelikle yaratılan her sınıftan insan için yüksek ekonomi politikasının bir gereği olarak kırlar ve çiçeklerin sevdirildiği ve oralara gitme arzularının artırıldığını ortaya koymuştur. Ancak bunun da tüketim artışı için yeterli olmadığı, çünkü kır çiçekleri ve manzara seyretmenin en önemli kusurunun onların bedava olduğu, alt sınıftakilerin kır sevgisi sebebiyle ulaşım tüketimi canlı tutulsa da özellikle üst sınıftakiler için getirisi daha yüksek tüketim alışkanlıkları kazandırıldığı vurgusu, Kuluçka Şartlandırma Merkezi (KŞM) müdürünün ağzından orayı gezmeye gelen öğrencilere şu şekilde ifade edilmektedir (Huxley, 2020: 48):

"KŞM Müdürü sabırla açıkladı. Eğer çocuklara bir gül görünce çığlık atırıyorsa, nedeni yüksek ekonomi politikasıydı. Kısa süre önceydi (bir yüzyıl var ya da yoktu). Gamalar, Deltalar ve hatta Epsilonlar çiçekleri sevmeye şartlandırılmışlardı; özelden çiçeği, geneldeyse vahşi doğayı. Amaç, her fırsatta kırlara koşma isteği yaratmak ve böylece ulaşım tüketimine zorlamaktı.

“Ulaşım tüketmediler mi peki?” diye sordu öğrenci.

“Hem de çok”, diye yanıtladı Müdür. “Ama başka hiçbir şey tüketmediler.”

Kır çiçekleri ve manzara seyretmenin önemli bir kusuru var, bedavalar, diye açıkladı. Doğa sevgisiyle fabrikalar çalışmaz. En azından alt sınıflarda doğa sevgisini kaldırmaya karar verildi, ancak ulaşım tüketimi eğilimi kalacaktı. Çünkü elbette nefret etseler de kırlara gitmeye devam etmeleri önemliydi. Sorun, ulaşım tüketimi için kır çiçekleri ve manzara seyretmekten ekonomik olarak daha sağlam bir neden bulmaktı. Gerekliği şekilde bulundu.

Müdür, “Kitleleri kırlardan nefret etmeye şartlandırıyoruz”, diye başladı. “Aynı zamanda onları doğa sporlarını sevmeye şartlandırıyoruz. Bunu yaparken de tüm doğa sporlarının gelişmiş aletlerle yapılmasını sağlıyoruz. Böylece hem endüstriyel ürünler hem de ulaşım tüketiyorlar, işte buradan da elektrik şokuna geliyoruz.”

“Şimdi anladım”, diyen öğrenci hayran kalmış bir halde sustu.”

Yukarıdaki roman pasajlarından da anlaşılacağı üzere, tüketime ilişkin değerlerin kazandırılması ve bireyde arzulan tüketici davranışlarının oluşturulmasının bir öğrenme süreci şeklinde kurgulandığı ve bu öğretme sürecinin de şoklamalarla sürdürüldüğünden söz edilmektedir. Tüketici olarak bireyin öğrenmesi bilişsel olabileceği gibi edimsel tepkisel ve sosyal şartlanma yoluyla ya da bunların değişik oranlardaki bileşiminden oluşabileceği bilinmektedir (Koç, 2019: 188). Aslında çok farklı yaklaşımlar içeren bu öğrenme teorilerinden hareketle tüketici davranışının gerek bilişsel ve gerek davranışsal öğrenme biçimlerinden faydalanarak oluştuğu ifade edilebilir. Romanın insan sonrası kurgusu için bu tür öğrenme teori ve yaklaşımlarını tüketim davranışları bağlamında da kullandığı açıkça görülür. Romanın yazılmış olduğu dönemin şartları dikkate alındığında ve o döneme ilişkin gerek teknolojik gelişmeler ve gerekse tüketici zihnine ilişkin çalışmaların seviyesi düşünüldüğünde, böylesi bir kurgunun oldukça öngörüsü yüksek denebilecek bir kurgu olduğu söylenebilir. Dolayısıyla romandaki insan sonrası kurgunun önemli boyutlarından birinin tüketim değerleri ve tüketici davranışlarını yönlendirme ile başarılabileceği şeklindeki değerlendirmenin önemli olduğunu ifade etmek yerinde olacaktır. Bu bağlamda, boş zaman tüketimi ve referans grup teorisi bağlamında romanda yer verilen seçkin sınıfın artan boş zamanlarını düşünceden uzak eğlenme amaçlı tüketimlere ayırabileceği vurgusu öne çıkarılmasının anlamlı olduğu düşünülmektedir. Aşağıda yer verilen bazı örnekler de bu yargıyı destekler niteliktedir.

Roman tanıtımında da değinildiği üzere, Cesur Yeni Dünya romanında insan sonrasına ilişkin kurguda baskı yerine insanın hazza boğulması ve eğlence ağırlıklı tüketim değerlerinin baskın olmasının bir sonucu olarak tüketimi eğlence halinde gösteren ve özendiren çok sayıda örnekle karşılaşılmaktadır (Huxley: 2020: 55):

“Müdür ve öğrencileri bir süre dikilip Merkezkaçlı Zıplayan Kukla oyununu izlediler. Yirmi çocuk, kromla çelik karışımı bir kulenin etrafında daire şeklinde toplanmıştı. Yukarıya, kulenin tepesindeki bir platforma atılan bir top kulenin içine yuvarlanıyor, hızla dönen bir diskin üzerine düşüyor ve silindirik gövdede açılmış birçok deliğin birinden hızla fırlatılıyordu ve çocuklar bu topu yakalamaya çalışıyordu.

Grubuyla uzaklaşırken Müdür, “Tuhaf”, dedi, “Ford’umuzun zamanında bile çoğu oyunun sadece bir iki top, birkaç sopa ve belki de bir parça fileyle oynandığını düşünmek tuhaf. İnsanların, tüketimi artırmaya hiçbir katkısı olmayan karmaşık oyunları oynamasına izin vermenin ne kadar ahmakça olduğunu bir düşünsene. Delilikten başka bir şey değil. Bugünlerde yöneticiler, en azından mevcut oyunlar kadar karmaşık aletler gerektirdiği kanıtlanamayan hiçbir oyuna izin vermezler.”

Bu kısa pasajdan hareketle, romandaki tüketici davranışlarına ilişkin kurguda asla sadelik ve basitliğe izin verilmediği, tam tersine sürekli olarak bireyin hazzını canlı tutacak ve onu karmaşık tüketici davranışları ile arzu edilen davranışlara yönlendirecek bir ortamın öneminden bahsedilmektedir. Böylesi bir ortam ile arzu edilenin ise sürekli daha fazla tüketim isteğinin canlı tutulması olduğu anlaşılmaktadır. Bunun sonucunda da çarkların dönmesi olarak ifade edilen üretimin ve arzın sürekliliğine vurgu yapılmaktadır. Henüz Birinci Dünya Savaşı'nın ekonomik ve sosyal açıdan oluşturduğu hasarların ortadan kaldırılamadığı ve arzın talebi karşılamada zorlandığı bir dönemde yazılmış romanda daha fazla tüketmeyi referans alan tüketici davranışı ve tüketim değerleri kurgusunun romanda yer almasının ne denli öngörüsü yüksek olduğunu tekrar ifade etmekte fayda görülmektedir.

Cesur Yeni Dünya romanı, yazılmasından bugüne geçen yaklaşık yüz yıl içindeki değişimi altı asır gibi bir zaman dilimindeki değişiklik kurgusuyla sunarken tüketim olgusuna da başvurur. Bugünden geriye doğru bakıldığında bu kurgudaki öngörülerin çok daha kısa sürede gerçekleştiği rahatlıkla söylenebilir. Romanda ifade edilmeye çalışılan haz veren ve eğlence gibi algılanması istenen tüketim kalıpları ile kurgulanan insanın itaatkâr olmasına hizmet edilir. Aksi durumda sistemin istikrarsızlaşacağı; “.. *Toplumsal istikrar olmadan uygarlık olmaz. Bireysel istikrar olmadan da toplumsal istikrar olmaz. .. Çarklar sürekli dönmeli, ama bakımsız dönemezler. Onlara bakacak adamlar gerekir, dingilleri üzerinde dönen çarklar misali sarsılmaz adamlar, akli başında itaatkâr adamlar, mutlu ve istikrarlı adamlar.*” (Huxley, 2020: 65-66) şeklinde tasvir edilir. Bu şekildeki istikrarı desteklemek üzere romanda çocuklar, onları dünya devletinin tüketim sisteminin hizmetine mahkum eden aşırı tüketimi idealleştirme derslerine maruz kalıyorlar. Bütün bunları desteklemek üzere romanda ayrıca; değiştirilmiş atasözleri desteği ile bir yandan uyuşturucu ve zihinsel kaçışın, diğer yandan aşırı kapitalist tüketime özendirmenin güçlü bir şekilde vurgulandığı görülür. Bu bağlamda çocuklara yorulmaksızın ve sevinçle; “*Uçmayı seviyorum, yeni kıyafetler giymeyi seviyorum*”, “*Bitirmek tamir etmekten daha iyidir*” ve “*Dikiş ne kadar çok olursa o kadar az zenginlik*” gibi atasözleri tekrarlatırıldığına tanık olunur (Hamamra, 2017: 13). Romandaki bu tür kurguların da muhtemelen Fordizm olarak tanımlanan tüketimi teşvik eden ve yönlendiren süreci desteklemek amaçlı olduğu ifade edilebilir. Bu bağlamda aşağıdaki değerlendirme dikkate değerdir (Spierings, & Houtum, 2008: 901):

“Genellikle modernizm ve Fordizm olarak tanımlanan, ürünlerin standartlaştırıldığı ve bir montaj hattında yapıldığı ekonomik bir seri üretim sisteminden, genellikle esnek uzmanlaşma, post-Fordizm veya post olarak tanımlanan bir kitle tüketim ekonomik toplumuna geçtik. Kitlesele bireyselleşmenin cesur yeni dünyasında bir kimliğe sahip olmaktan kaçış yok gibi görünür. Geriye kalan soru, küreselleşen dünyanın çeşitli yerlerinde yaşayan kitlesele bireyler olarak gerçek güce sahip olup olmadığımızdır. Gerçekten seçme özgürlüğümüz var mı? Gerçekten özgür irademiz var mı? Yoksa bu sefer akıllı bir pazarlama denetçisinin kölesi mi olduk? Bu sorulara ışık tutmaya başlamak için öncelikle alışveriş mekanlarımızda günlük tüketim uygulamalarımıza odaklanıyoruz. Neden ve nasıl tükettiğimizi analiz ederek kim olduğumuzu ve kim olmak istediğimizi bulmaya çalışırız. ‘Ben’ in üretiminin nasıl sürekli bir inşa ve yeniden inşa süreci olduğunu ve yerel ve küresel boyutlar arasında sonsuz bir dinamik etkileşimi yansıtan bir süreç olduğunu açıklıyoruz. Sonunda, Aldous Huxley’in büyük distopik anlatısının bugün hala bizi rahatsız eden hayaletlerinin izini sürmeye çalışarak hayal gücümüzü gıdıklayan daha büyük sorulara geri dönüyoruz.”

Tüm bu değerlendirmeler dikkate alındığında, Murray'in Cesur Yeni Dünya'nın '*kitle iletişim araçları ve modern tüketim kapitalizmi tarafından vatandaşın manipülasyonuna*' odaklandığını öne sürmüş olması da oldukça anlamlıdır (Murray, 2003). Çocukların eğlence ve haz odaklı tüketime yönelmeleri bakımından kullanılan ve romanda 'hipnopedi' olarak isimlendirilen yöntemden söz edilirken hipnopedyanın ilk deneylerde zihinsel eğitim aracı olarak kullanılabileceğini düşünmenin yanlış yol olduğu ikna amaçlı kullanımının doğru olacağı vurgusu da bu bağlamda dikkat çekicidir (Huxley, 2020: 50-51). Nitekim ilerleyen aşamalarda bu yöntem ile daha fazla başarı kazanıldığı anlaşılmaktadır.

Ancak yine de romanda haz ve eğlenceye dönük tüketimi önceleyen yaklaşıma eleştirel örnekler de yer alır; "*Dev ölçekte vicdani bir reddediş. Hiçbir şey tüketilmeyecekti. Doğaya geri dönüş*",... "*Kültüre geri dönüş. Evet, aslında kültüre. Oturup kitap okursanız fazla bir şey tüketmezsiniz*" (Huxley, 2020: 71). Bazen de doğrudan tüketim olgusu ile olmadığı halde insan sonrası kurguya karşı çıkış örneklerine de romanda yer verildiği görülür: "*.. Bernard çalımıla kapıyı vurup dışarı çıkarken, tek başına ayakta durup, tüm Düzen'e kafa tutmakta olduğunu düşünerek övünüyor, bireysel varlık ve öneminin bilincine varmaktan dolayı sarhoş, uçuyordu. Zulüm düşüncesi dahi kendisini yıldırمامış, moralini bozacağına güçlendirmişti..*" (Huxley, 2020: 113). Bu ve benzeri eleştirel vurgulara rağmen; "*üretimin yetersiz olduğu dönemlerde az tüketimin çok önemli olmasına rağmen makineler çağında az tüketimin kesinlikle topluma karşı işlenmiş bir suç olduğu*" (s.73) söylenmektedir. Zira tek tek bireylerin hiçbir önemi yoktur insan sonrası toplumda; "*.. sonuçta birey nedir ki? .. kolayca yeni bir birey üretebiliriz, hem de istediğimiz kadar. Uyumsuzluk, bir tek bireyin hayatından çok daha fazlasını tehdit etmektedir; doğrudan, Toplum'un kendisi için bir tehlike oluşturur..*" (s.155-156). Dolayısıyla daha fazla tüketime özendirme, tüketimi bireyin haz ve eğlence yoluyla uyuşmasının sebebi haline getirmek, toplumdaki istikrarı sağlamak ve düzeni sürdürmek için önemlidir. Bu durum aslında referans grup teorisinin de tüketim eylemlerinde benzeşen bu elit sınıfın kolay yönetilebilirliğini sağlama bakımından kullanışlı olabileceğini de göstermesi bakımından önemli görülebilir. Uzun yıllar futbol bağlılığı ve bugün de sosyal medya fenomenlerinin kısmen de olsa referans grup teorisi bağlamında kullanışlı bir enstrüman olduğu düşünülecek olursa, romandaki elit sınıfın hazzı dönük tüketim eylemlerine yönlendirilmesinde referans grup teorisinin, açıkça ifade edilmiş olmasa da, roman kurgusunda anlamlı yer tuttuğu söylenebilir.

Romanın tüketim değerleri ve tüketici davranışlarına kurgusuna ilişkin diğer önemli bir boyutu ise, tüm bu değer ve davranışları özendirmeye çalışılırken; aile, anne-çocuk ilişkisi, insanın biyolojik olarak yaşamı boyunca karşılaşılabileceği bazı rahatsızlık, hastalık ve acı gibi duygulardan tamamen uzakta, hayatı bütünüyle haz almaya dönük bir süreç olarak yaşanan hastaliksız ve ağrısız, acısız bir biçimde sunmasıdır. Bu şekilde insan hem kendisiyle ilgili acı ve yaşlanma gibi kısıtlılık hissetmeyecek hem de biyolojik bağın beraberinde getirdiği herhangi bir duygusal bağ olmaksızın tamamen kendi arzu ve isteklerinin tatminine yönelik bir hayatı daha fazla tüketerek sürdürebilecektir. İhtiyacı olan haz alma tabletleri ise dilediğinde ve her ihtiyaç halinde rahatlıkla ulaşabileceği şekilde kendisine sunulmaktadır. Tüketim ile de bu hazzın tamamlanması asıl hedeflerden birisi olarak yer almaktadır.

Annelik doğal seyri içinde beden çirkinleşmesinin sebebi sayılıp çok ayıp ve tiksindirici bir olgudur romanda: "*... Şişmandı ve gençliğini yitirmişti; dişleri berbattı, teni lekelerle doluydu, hele bir de o vücudu (Ford aşkına!); mideniz bulanmadan, evet gerçekten bulanmadan ona bakmanız imkânsızdı. O nedenle de seçkin insanlar onu görmemeye kararlıydılar*" (s. 160). Üretilen insanın doğal insandan uzaklaşması, hastalanmaması, eğlenmesi, hayattan haz alması gerektiği

gibi, belli bir süre sonunda ölecekleri de onlara öğretilir; “Ölüme şartlandırma on sekiz aylıkken başlar, ölüm günlerinde kendilerine çikolatalı puding verilir. Ölümü olağan bir olgu gibi kabul lenmeyi öğrenirler” (s.169). Tüm bu kurgu içinde insan sonrası insanın daha çok tüketmesi, tüketirken kaygı duymaması ve hatta ölene kadar bu rutini devam ettirmek suretiyle istikrara katkı vermesi arzulanır. İstikrarın bozulmasına asla tahammül yoktur. Tanrı olarak ifade edilen Ford’a yakın Denetçi Mustafa Mond özelindeki örnek vurgulardan birinde bu tahammülsüzlük şu şekilde genişçe hatırlatılır (Huxley, 2020: 181-182):

“Mustafa Mond’un okumayı yeni bitirdiği çalışmanın adı ‘Yeni Bir Biyoloji Teorisi’ idi. Bir süre düşünce içinde, kaşlarını çatarak oturdu, sonra da kalemini alıp kapak sayfasına şöyle yazdı: ‘Yazarın amaç kavramına matematiksel yaklaşımı yenilikçi ve son derece ustaca, fakat aykırı ve sosyal düzen açısından bakıldığında tehlikeli ve yıkıcı. *Yayınlanamaz*. Altını çizerek yazmayı sürdürdü. Yazar gözetim altında tutulacaktır. St. Helena Deniz Biyoloji İstasyonu’na transferi gerekebilir. İmzalarken yazık diye düşündü. Ustalıklı bir çalışmaydı. Ama bir kez amaç türünden açıklamaları kabul etmeye başladınız mı, ne sonuçlar doğurabileceğini bilemezsiniz. Üst sınıf insanlar arasında kafası karışık olanların şartlandırılmasını bozabilecek türden bir düşüneydi. Egemen İyilik anlamında mutluluğa olan inançlarını yitirmelerine neden olabilir ve asıl amacın daha derinde bir yerlerde, fiziksel insanın ötesinde bulunduğu inanmaya yönlendirebilirdi. Yaşamın amacının, mutluluğun sürekli kılınması değil, bilincin yoğunlaştırılması ve arınması, bilginin zenginleştirilmesi olduğunu düşünmeye itebilirdi insanları. Ki Denetçi de bunun büyük olasılıkla doğru olduğunu düşünüyordu. Ancak bugünün şartlarında kabul edilemezdi. Kalemini tekrar alıp ‘*Yayınlanamaz*’ sözcüğünün altına ilk çizgiden daha kalın ve daha koyu ikinci bir çizgi çektii, sonra da derin bir nefes aldı. ‘İnsan mutluluk konusunu düşünmek zorunda olmasa, yaşam ne kadar eğlenceli olurdu!’ diye düşündü.”

Romanda istikrarı bozmaya çalışan Vahşi, Bernard ve Helmholtz’un Denetçi Mustafa Mond önündeki sorgularında dile getirilen şu söylem de istikrarın bozulmaması için tüketim eyleminin önemini vurgular (Huxley, 2020: 219-220):

“.. Dünya şu anda istikrara kavuşmuş durumda. İnsanlar mutlu; istediklerini alıyorlar ve ulaşamayacakları şeyleri de asla istemiyorlar. Refahları yerinde; emniyeteler; hiç hastalanmıyorlar; ölümden korkmuyorlar; ihtiras ve ihtiyarlardan habersiz ve bundan da çok memnunar; veba gibi bir illet olan anne ve babaları yok; güçlü duygular hissedecekleri eşleri, çocukları ve sevgilileri yok; şartlandırmaları uyarınca davranmaları gerektiği gibi davranmak zorundalar. Herhangi bir sorun çıkması durumunda da *soma* (romanda haz veren daha az zararlı uyuşturucu maddenin ismi) var. Siz de tutup, özgürlük adına pencereden savurdunuz...”

Anlaşılacağı gibi romanda istikrar vurgusunun en önemli unsurlarından birisi olarak haz ve eğlenceye dönük tüketimle mutluluğun elde edilmesi ve mutsuzluk oluşturup istikrarı bozma ihtimali olan her şeyden kaçınılması için her türlü önlemin alındığı bir distopya kurgusu hakimdir.

Çoğu zaman, biyolojinin dönüşümü ve makinelerin yükselişi hakkındaki hikayeler, dünyayı yaşayan makine veya cyborg ile paylaşmaktan kaynaklanan bir insan güvensizliği hissini ortaya çıkaran korku ve belirsizlik anlatılarıyla doludur. Bu tür uzaylı varlıklar sıklıkla insanlık için bir tehdit olarak temsil edilir ve kimliklerini ve tahakküm güçlerini sorgulamaya çağırır (Miah, 2007). İnsan sonrası kurguya ilişkin varlığını sürdüren bu tür örneklerle benzer eleştirel yaklaşımların oldukça erken örnek sayılabilecek Cesur Yeni Dünya romanında görülmesi de doğal karşılanmalıdır.

Romadaki kurgunun yazar tarafından tamamıyla savunulup savunulmadığı konusu da değerlendirilmeye açıktır. Romanda yer alan insan sonrasına ilişkin kurguya yönelik bazı eleştirel çıkışların roman boyunca az sayıdaki roman kahramanı tarafından yapıldığı görülmekle birlikte bu tür çıkışların romanın sonlarına doğru arttığı görülür. Bu noktada yazarın kendisine at eğilimleri net olarak ortaya koymak istememesinin de etkili olduğunu ifade etmek mümkün olup, bu tür karşı çıkışlar ile eleştirel diyaloglar, romandaki insan sonrası kurguya ilişkin yine de yazarın zihnindeki belli kaygılar olarak okunabilir.

Romanın sonuna doğru insan sonrasına ilişkin daha fazla eleştirel bakışın, Denetçi Mustafa Mond'un savunmada kaldığı diyaloglarla çok daha yaygın bir şekilde ortaya konmaya çalışıldığı ifade edilebilir (Huxley, 2020: 230-236):

“... ‘Tanrı kasada, Ford raflarda.’ Kahkaha atarak ifşa ettiği kütüphanesini işaret etti; raflar dolusu kitap, gözler dolusu okuma makinesi bobini ve ses kayıt bantları.

Kızgın bir sesle konuşan Vahşi, ‘Eğer Tanrı’yı biliyorsanız niye onlara anlatmıyorsunuz?’ diye sordu. ‘Tanrı hakkındaki bu kitapları niye vermiyorsunuz insanlara?’

‘Onlara *Othello*’yu neden vermiyorsak, bunları da aynı nedenle vermiyoruz; eskiler de ondan, yüzlerce yıl öncesinin Tanrısını anlatıyorlar. Şimdinin Tanrısını değil.’

‘Ama Tanrı değişmez ki.’

‘İnsanlar değişir ama.’

‘Ne fark eder?’

‘Öyle bir fark eder ki’, dedi Mustafa Mond. Yeniden ayağa kalkıp kasaya gitti. ‘Kardinal Newman adında bir adam vardı’ dedi. ‘Kardinal’ diye açıkladı, ‘Büyük Cemaat Şarkıcısı gibi biriydi.’

.....

‘Zihinlerimiz ve bedenlerimiz yaşamdan zevk almayı sürdürürken niye tutunacak bir şeye gerekşinim duyalım? Teselliye niye ihtiyaç duyalım *somamız* varken? Kalıcı bir şeye ne hacet, sosyal düzen varken?’

‘Öyleyse Tanrı’nın olmadığını mı düşünüyorsunuz?’

‘Hayır, büyük olasılıkla bir tane var.’

‘Öyleyse niye?’

Vahşi’nin sözünü kesti, ‘Fakat farklı insanlara farklı gösteriyor kendini. Modernlik öncesi çağlarda kendini, bu kitaplarda tarif edilen biçimde gösteriyordu. Şimdi ise...’

‘Şimdi nasıl gösteriyor kendini?’ dedi Vahşi.

‘Kendini yokluk şeklinde gösteriyor; sanki hiç yokmuş gibi.’

‘Bu sizin suçunuz.’

‘Uygarlığın suçu diyelim. Tanrı; makinelerle, bilimsel tıp ve evrensel mutlulukla uyuşmaz. Kendi seçimini yapman gerekir. Bizim uygarlığımız, makineleri, tıbbi ve mutluluğu seçti. İşte bu nedenle bu kitapları kasada kilitli tutmak zorundayım. Müstehcen şeyler bunlar. İnsanlar şok olurdu eğer...’

.....

‘Fakat sanayi uygarlığı, ancak benliği inkâr etmemekle mümkün olabilir. Hijyen ve ekonominin izin verdiği ölçüde sonuna kadar nefsi tatmin. Aksi takdirde çarklar durur.’

.....

Vahşi kaşlarını çatarak başını salladı. ‘Köklerini kazdınız. Evet, kesinlikle sizin tarzınız. Katlanmayı öğrenmek yerine tatsız olan her şeyin kökünü kazımak. Hangisi daha onurludur usu-muzca, acımasız kaderin sapan taşlarına ve oklarına katlanmak mı, yoksa silah kuşanıp karşı

koyarak son vermek mi dert yağmuruna... Ama siz bunların hiçbirini yapmıyorsunuz. Ne katlanıyor ne de karşı koyuyorsunuz. Yalnızca sapan taşlarını ve okları siliyorsunuz yeryüzünden. Kolayına kaçırıyorsunuz.”

Bu ve benzeri roman diyaloglarının kısmen romanın yazıldığı dönemdeki Huxley'in kafa karışıklıklarını yansıttığını söylemek de mümkündür. Nitekim romana son söz yazan David Bradshaw, 1927'de Huxley'in ojenik (genetik yoluyla insanın ıslahı ya da kontrol edilmesi çalışmaları) konusuna ilgisinin başladığını ve bazı konuşmaları ve yazılarında bunu ortaya koyduğunu belirtir ve konuya ilişkin olarak; *“Koşullar liberalleri diktatörlüğe başvurmaya zorlayabileceği gibi, hümanistleri de bilimsel propagandaya zorlayabilir. Düzenin her türlü kaostan yeğdir”* dediğini aktarır. Devamında da Cesur Yeni Dünya romanının arka planını tam olarak bilmenin romanın kara ütopyacı dayanaklarını hiçbir şekilde geçersiz kılmayacağını belirttiğinden sonra, romanın şirket-devletin doğasındaki totaliter tehlikelerin gelecekteki yansımını okunabileceği gibi Amerika öncüsü olarak kabul edilebilirse ona yönelik bir hiciv olarak da okunabileceğini söyler. Bradshaw'a göre okur hangi yorumu yeğlerse yeğlesin, aslında Huxley'in kendisi de bu romanı yazarken 1931'in Nisan ve Ağustos'u arasında çok sorunlu bir halde olup, bir hiciv mi, bir kehanet mi, yoksa bir proje mi yazdığından kendisi de emin değildi (Huxley, 2020: 263-264).

Belirtilen kafa karışıklığı, romanın yazarının içinde bulunduğu ruh hali ve niyetini tam olarak bilememekle birlikte, devlet ya da büyük şirketlerin toplumu ve dolayısıyla insanı kontrol etmesi, kendi amaçları doğrultusunda istikrara kavuşturması ve mutluluğu elde etmeleri karşılığında ita-atkâr olmalarını isteyecekleri yönündeki kurgusu bakımından Huxley'in bunları sağlayabilecek en temel unsurlardan birinin tüketim eylemleri olduğunu ve hatta tüketimi esas alan bir tanrı mantığının vurgulandığını romanda fazlasıyla görürüz. Nitekim romanda da Ford'un o dönemde başarılı olmuş olan T modelinden hareketle Ford, Dünya Devleti'nin önde gelen ilahı olarak kurgulanır ve onun endüstri felsefesi de bu düzen içindeki hayatın her yönüne hükmetmektedir (Huxley, 2020: 257). Bununla birlikte yukarıda ifade edildiği üzere diğer bazı konularda olduğu gibi tüketimle ilgili konularda da eleştirel değerlendirmelere yol açması bakımından da romanın kurgusu önemlidir. Bu bağlamda şu değerlendirme önemlidir (Spierings, & Houtum, 2008: 908):

“Tüketimci kurgu ve fantezi labirentinde saklandığımızda kimi kandırıyoruz? Neden uydurma tüketicilerimiz ve şablon şehirleri yapan kişisel özgürlüğün ve kişisel mutluluk arayışının sarhoş edici ve yanıltıcı sisteminden kaçmaya çalışmıyoruz? Olası çıkışları bulmak için, kendimizi aşan yansıtıcı bir süreç başlatmalıyız. Yani, kendimizin yarattığı ve kontrol eden mitleri ve nasıl olmayı istememiz gerektiğine dair inançları bağlamında kendimize direnmemiz gerekir. O halde soru şu: İnsan sonrası cesur yeni bir dünyaya giden rotadan kopmak istiyor muyuz? Huxley'in romanındaki vahşi gibi biz de bildiğimiz uygarlıktan kopmak istiyor muyuz? Öyleyse, yaşlanma, çirkin ve iktidarsız kalma hakkından bahsetmeden, 'mutsuz olma hakkını da talep ediyor muyuz'. Bugünün cesur yeni dünyasından gerçekten kaçmak istiyor muyuz? Şehirlerin kendimizi sürekli deşifre etme ve yeniden kodlama cazibesine direnebilir miyiz? Yapabilir miyiz?”

Bu tür sorularla yapılmaya çalışılanın, aslında insan sonrası kurguda ilk bakışta sadece insan bedeninin bilgisayarlaştırılması gibi bir bakış açısının yeterli olmayacağını ifade edilmiş olmasıdır. Çünkü insan sonrasına ilişkin kurgulanan insan, sadece fiziksel bedenine iliştilenmiş ya da aşılannmış protez cihazlardan ibaret değildir. Duyguların da kontrolüne katkı sağlayacak şekilde insan ve bilgisayar arasında bir metaforik ilişki problemine dikkat çekilmektedir. Yine bu bağlamda bugüne kadarki tüketici davranışı araştırmalarında zihin ve bedeni ayırıştırıcı kartezyen yaklaşımların insan sonrası kurgudaki insanın tüketici olarak araştırılmasında, insan (hüma-

nizm) / insan sonrası (post-humanizm) karşılaştırması ya da ayrıştırmasının işe yaramayacağı belirtilmektedir. Dolayısıyla insan sonrası olarak tüketicinin davranışlarının ışık hızındaki değişim hızına karşılık araştırmacı ve uygulamacıların bu değişimle aynı hızda buluşacak şekilde hareket etmeleri gerektiği ifade edilmektedir (Venkatesh, Karababa ve Ger, 2002). İnsan sonrası tüketim eğilimleri ve tüketici davranışlarının anlaşılması bakımından teknoloji yardımıyla üretilmiş ya da makine insanların farklı isimlerle ve gerektiğinde metaforik anlam yüklü tüketim sembollerinin incelenmesi de tüketici davranışlarında insan sonrasının anlaşılması bakımından anlamlı ve değerli olduğu da göz ardı edilmemelidir (Giesler, 2004). Diğer bir deyişle insan sonrası kurguda tüketici davranışlarının araştırılması ve bunlara tepki vermek üzere pazarlama profesyonellerinin bedendeki değişim ile zihinsel değişime birlikte odaklanmalarında fayda vardır. Bu noktada muhtemelen bugüne kadar yazılmış olanlarda olduğu gibi bundan böyle yazılacak olan roman ve film senaryolarının da bu gözle değerlendirilmesi önerilebilir.

Tüm bu değerlendirmeler bağlamında yazıldığı dönemin sosyal ve ekonomik şartları dikkate alındığında, Cesur Yeni Dünya romanının kurgusunu güçlendirmede kullandığı en önemli unsurlardan birinin tüketime ilişkin değer yargıları ile tüketici davranışları olduğu söylenebilir. İnsan sonrası insanı yönlendirme ve denetlemede onun tüketim değerleri ile tüketim kalıplarının güçlü bir yönlendirici unsur olduğunda şüphe yoktur. Bu bağlamda, romanın yazılmasından oldukça sonra daha gelişmiş olan tüketim teorileri ve tüketici kültür teorilerinin ve bu açıdan da referans grup teorisi ve boş zaman tüketimi, popüler kültürün tüketime etkisi gibi hususların oldukça erken sayılabilecek tarihte romanda yer almış olması hususu, insan sonrası kurgu içeren romanın tüketim teorileri ve tüketici eylemlerini öngörme bağlamında önemli bir kurguya sahip olduğu kanaati rahatlıkla ifade edilebilir.

Mutsuzluğun, hastalık ve yaşlanmanın olmadığı bir dünyada ekonominin çarklarının dönmesi ve toplumsal istikrara zarar gelmeden hayatın sürdürülmesi için insan sonrası kurgudaki insanın tüketimi haz ve eğlence olarak görmesi, daha fazla tüketmesi ve tüketirken de başkaca çok fazla bir şey düşünmemesi esas olarak görülmektedir.

Yazıldığı dönemin ekonomik ve sosyal krizleri bağlamında oldukça ütöpik sayılabilecek bu öngörünün daha fazla tüketim sonucu kaynakların israfı bir yana insana da mutluluk getirmede tek başına yeterli olmadığına tecrübe edilmesiyle birlikte distopyaya dönüşümünün önemli örneklerinden biri olarak da görülebilecek Cesur Yeni Dünya romanı, tüketici olarak değer ve davranışları yoluyla insan sonrası insanı kurgulamada en önemli boyutlardan birinin tüketim olduğunu ortaya koymayı başarabilmiştir. Savaş sonrası dönemde insanların bir kısmının temel ihtiyaçlarını bile karşılayamadığı bir dönemde yazılmış romanın tüketim değerleri ve insanın tüketici davranışlarına yönelik bu öngörülerini, aslında iktisat, pazarlama, sosyoloji ve psikoloji bilimleri ya da genel ifadesiyle sosyal bilimler yanında romanların da ne denli önemli bir kaynak olduğunu göstermesi bakımından ayrıca önemli görülmektedir.

5. Sonuç

İnsan sonrası kavramının farklı açılımlar içerebilmesi sebebiyle konuya ilişkin yapılacak çalışmalarda şüpheli sayılabilecek bu farklı bakış açılarının göz ardı edilmemesinde fayda olacaktır. Bu tür şüphelerin oluşmasında elbette bilimkurgu ile gerçek arasındaki ilişkilendirmelerin niyetten bağımsız düşünülemediği gerçeği yatmaktadır. Bilimkurgu ile gerçek arasındaki sınır, çoğu zaman insan sonrası (post-human) üzerine yapılan güncel tartışmalarda gündeme gelir. İnsanın doğal biyolojik gelişimi ve hayat seyrine genetik müdahale ya da güçlendirme adı altındaki araştırmalar tartışma konusu olmaya devam etmektedir. Bu tür tartışmalarda bilimkurgu her iki tarafın da kendi adına güçlü

bir argüman olarak kullanılması da ayrı bir tartışma konusudur ve her iki taraf da kendi argümanını güçlendirmek için bu tanımlamayı kullanır. Bu karşılıklarla birlikte her teknolojik gelişmenin insan sonrasına ilişkin taraflar arasındaki tartışmayı büyüterek devam ettireceği söylenebilir.

İnsan sonrasına ilişkin duruma, insan soyunun tükenmesi gibi bakanlar yanında insanın kibrinin azaltılması ve insanlar arasında daha dayanışmacı bir anlayışla yaklaşanlar da vardır. Diğer bir ifade ile insan sonrasına ilişkin oldukça eleştirel bakış ile oldukça olumlu bakışlar da söz konusudur. Bu noktada insan sonrasına ilişkin araştırma ve çalışmalarda problemin doğru teşhisi ve çözüm önerilerine yaklaşım niyetleri de önemli görülmektedir. Ancak hemen ifade etmek gerekir ki, her iyi niyetli yola çıkışın insan sonrasına ilişkin beklenen olumlu sonuca hizmet etmemesi de mümkündür. Bu bağlamda insan sonrasına ilişkin kurgular içinde yer alan ya da alabilecek tüketim değerleri ile tüketici davranış kalıplarına yönelik açılımların da olumlu ve olumsuz etkilenmelere açık olduğunu ifade etmek yerinde olur.

İnsan sonrası kurguya yönelik çabalar önemli ölçüde laboratuvar ortamında ve teknolojik gelişmelere bağlı olarak sürdürülmesi tabii bir görünüm olarak kabul edilebilir. Bu yaklaşım insan sonrasına ilişkin kurgunun insan zihnine ait bir çaba olduğu gerçeğini ortadan kaldırmaz. Nihayetinde düşünen insan, bir yandan teknolojik gelişmelere yoğunlaşırken bir yandan da insana ait olan bireysel ve toplumsal ilişkilere yönelik kurgudan da uzak durmaz. Bu amaçla felsefeden edebiyata, fizikten kimyaya, iktisattan sosyoloji ve psikolojiye hemen her alanda düşünen insan zihni geleceğe ilişkin bir yandan öngörülerini bir yandan da kendince olumsuz gördüğü durumlara ilişkin iyileştirilebilir olanı ortaya koymaya ve açıklamaya çabalar. Bu çabaların bir kısmında farkında olarak ya da olmayarak kurgu boyutu da ortaya çıkabilir. İşte insan sonrasına ilişkin çabalar da hemen hemen bu çerçevede hemen her alanda gözlemlenebilmektedir. Edebiyatçılar da bazen hikâye, bazen roman ve bazen de kurgu ile bu çaba içinde olabilmektedir. Halk arasındaki sözel aktarımların bir kısmının masal ve efsaneleş/tiril/mesi yoluyla da bu tür kurgulara katkılar sağlanabilir.

İnsan sonrası kurguda tüketim değerleri ile tüketici davranışlarını değiştirmenin çok önemli olduğu düşünülmektedir. Bu amaca yönelik olarak bu çalışmada bir romandaki insan sonrası kurguda tüketim değerleri ile tüketici davranışlarının ne denli önemli bir unsur olarak kullanılabildiği açıklanmaya çalışılmıştır. “*Cesur Yeni Dünya*” romanı, hem yazılmış olduğu dönemin sosyal ve ekonomik şartları ve hem öngörüsü ile kurgu gücü bakımından uygun bir roman olarak düşünülmüştür.

Bu çalışmanın amacına uygun olarak yapılmaya çalışılan çözümlemeler sonucunda insan sonrasına ilişkin oldukça erken sayılabilecek bir tarihte yazılmış bu romanda tüketim değerleri ile tüketici davranışlarını değiştirmeyi amaçlayan yönlendirmelerin oldukça önemli araçlar olarak görüldüğü sonucuna varılmıştır. Bugünden geriye bakıldığında, tüketim değerlerine bakış, tüketici davranışları ile insanın ne denli etkilenebildiği ve hatta yönlendirilebildiği, tüketimin insan zihnini kontrol altına alabilecek bir olgu haline geldiği çok daha rahat anlaşılabilir. Romanda tüketime ilişkin bu bakışın yoğun bir şekilde yer aldığı görülmüştür. Tüketim olgusu üzerinden insan sonrasına ilişkin kurgudaki yönlendirilebilir ve yönetilebilir insanın bugün çokça örnekleri hayatın gerçekliği içinde yaşanmaya devam etmektedir. Bu bağlamda romandaki tüketim olgusunun kurgulanmasının yazarın öngörüsünden çok daha önce gerçekleşmiş olduğu ve insan sonrasına ilişkin kurguya etkisi ya da katkısı bakımından da yine romandaki öngörüler bağlamında fazlasıyla ortaya çıkan gerçeklik haline geldiği rahatlıkla söylenebilir. Bu açıdan romandaki ütöpik ya da yer yer distöpik insan sonrası kurgunun bu çalışmanın konusunu oluşturan tüketim değerleri ile tüketici davranışları bağlamında artık ne ütöpik ne de distöpik bir olgu olduğu, oldukça gerçekçi bir olgu olarak yaşadığımız gündelik hayatın bir parçasına dönüştüğünü ifade etmek doğru olacaktır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

Kaynakça/References

- Altıok, E. (2017) Aldous Huxley'in Cesur Yeni Dünya'sına distopya bağlamında bakış, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 5(58). 530 – 538.
- Braidotti, R. (2019). “İnsan sonrası, pek insanca: bir posthümanist anıları ve emelleri”. *Cogito*, 95-96. Kış. ss.53 – 97.
- Braidotti, R. (2018). *İnsan sonrası*. Çev. Ö. Karakaş 2. Baskı, İstanbul: Kolektif Kitap.
- Carbonell, C. D. (2014). “Brave new world”. R. Ranisch ve S. L. Sorgner (Eds.). *Post- and transhumanism: an introduction*. New York - Oxford: Peter Lang GmbH, 109 – 118.
- Clayton, J. (2013). “The ridicule of time: science fiction, bioethics, and the posthuman”. *American Literary History*. 25(2). 317 – 343.
- Çifçi, Y. ve P. Kayalı (2017). “Modernleşmenin gerçek resmine bakmak: Avrupa, Türk, Arap ve Afrika toplumlarında modernleşmenin romanlar merkezinde eleştirisi”. *PESA Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 3(3). 259 – 272.
- Dholakia, N., & A. F. Firat (2019). “Markets, consumers and society in the age of heteromation”. *European Journal of Marketing*. 53(8). 1504 – 1520.
- Fukuyama, F. (2002). *Our posthuman future: consequences of the biotechnology revolution*. London: Profile Books.
- Giesler, M. (2004). “Special session summary consuming cyborgs: researching posthuman consumer culture”. *Advances in Consumer Research*. 31. 400 – 402.
- Hamamra, B. T. (2017). “A Foucauldian reading of Huxley's Brave New World”. *Theory and Practice in Language Studies*. 17(1). 12 – 17.
- Huxley, A. (2020), *Cesur yeni dünya*, Çev. Ü. Tosun, 34. Baskı, İstanbul: İthaki Yayınları.
- Koç, E. (2019). *Tüketici davranışı ve pazarlama stratejileri - global ve yerel yaklaşım*, 8. Baskı. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Miah, A. (2007). “Posthumanizm: a critical history”. Gordijn, B. & Chadwick, R. (Eds), *Medical Enhancements & Posthumanity*. New York: Routledge.
- Murray, N. (2003). *Aldous Huxley: a biography*. New York: St. Martin's.
- Parrinder, P. (2009). “Robots, clones and clockwork men: the post-human perplex in early twentieth-century literature and science”. *Interdisciplinary Science Reviews*. 34(1). 56 – 67.
- Smith, K. M. (2005). “Saving humanity?: counter-arguing posthuman enhancement”. *Journal of Evolution and Technology*. 14(1). 43 – 53.
- Spierings B., & H. Van Houtum (2008). “The brave new world of the post-society: the mass-production of the individual consumer and the emergence of template cities”. *European Planning Studies*. 16(7). 899 – 909.
- Venkatesh, A., E. Karababa, & G. Ger (2002). “The emergence of the posthuman consumer and the fashion of the virtual and the real: a critical analysis of Sony's ad for memory stick™”. *Advances in Consumer Research*. 29. 446 – 452.
- Wallace, J. (2010). “Literature and posthumanism”. *Literature Compass*. 7(8). 692 – 701.
- Wamberg, J., & M. R. Thomsen (2016). “The posthuman in the anthropocene: a look through the aesthetic field”. *European Review*. 25(1). 150 – 165.
- Wilson, S., & N. Haslam (2009). “Is the future more or less human? differing views of humanness in the posthumanism debate”. *Journal for the Theory of Social Behaviour*. 39(2). 247 – 266.

